

Потпуковник МИЛАН ДОРОТКА

Капетан ВИТОМИР РЕБЕЦ

ИСКУСТВА IV АРМИЈЕ У ОРГАНИЗАЦИЈИ ОПЕРАТИВНОГ ИЗВИЋАЊА

Обавештајна служба наше Армије у току Народноослободилачког рата радила је под веома повољним условима. Мноштво очију непрекидно је пратило непријатеља и обавештавало своју војску о његовој јачини, покретима и намерама. Сваки наш родољуб, а то значи огромна већина наших људи, мушкарци и жене, одрасли и деца, били су на овај или онај начин сарадници наше обавештајне службе и пружали јој податке од неоцењиве вредности, без обзира на њихову стручност, тачност и веродостојност. На тај начин, за нашу обавештајну службу уопште није био проблем у томе да дозна где се непријатељ налази, куда се креће, а често пута и које су му намере, већ више у томе како да се обезбеди благовремено преношење запажања тако великог броја добровољних сарадника до заинтересованих штабова, како да се усмери њихова делатност и усклади и употпуни са извиђачком делатношћу војних јединица и њихових обавештајних органа, и на који начин да се организује солидна и стручна обрада и процена многобројних извештаја веома различите вредности.

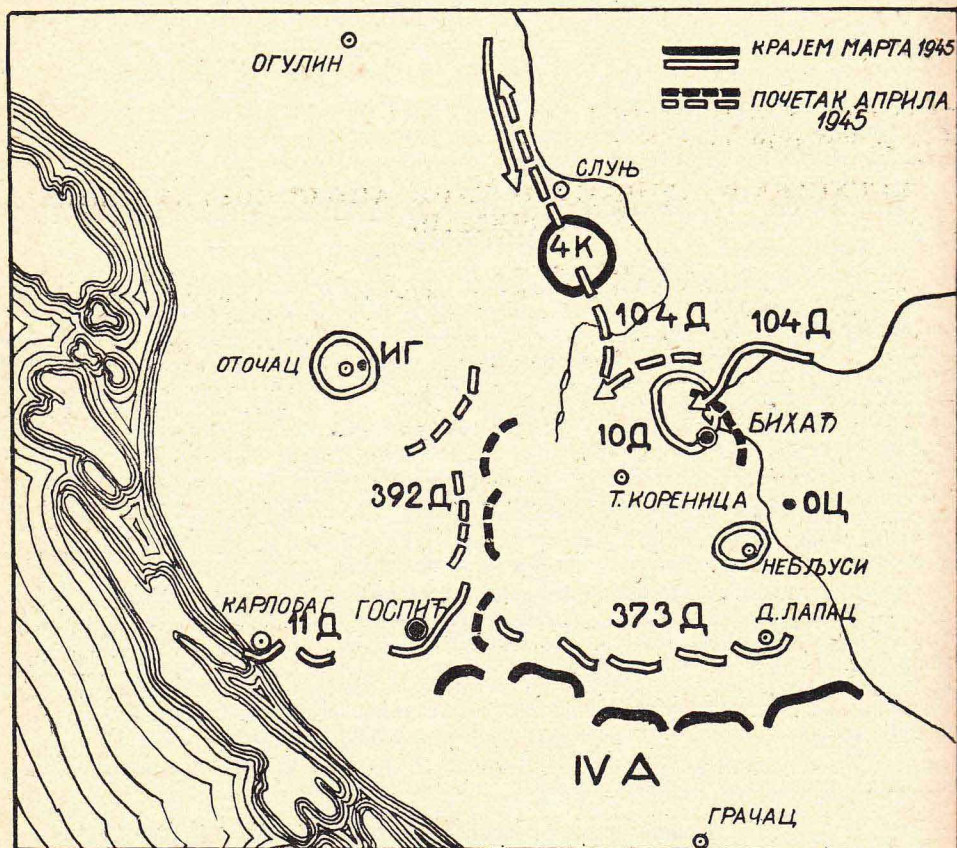
Међутим, наше јединице у већини случајева — особито у првим годинама рата — тешко су идентификовале непријатељске јединице, нарочито у току борбе. То најбоље знају многи обавештајни официри који су у току рата непрекидно тражили заробљенике од команданата потчињених јединица, као и многи команданти који доста често нису уопште знали с којом се непријатељском јединицом боре (углавном због тога што у току боја нису посвећивали пажњу хватању и саслушавању непријатељских војника и коришћењу непријатељских докумената).

У овом чланку размотрићемо само део искустава IV армије у погледу организације оперативног извиђања у току Тршћанске операције.

1. — Организовање армиског обавештајног центра код Бихаћа

Пред фронтом IV армије налазиле су се снаге XV немачког планинског корпуса, које нису имале главне фронт све до прве половине марта 1945 године, већ су само контролисале пезане комуникације, ослањајући се на непосредну околину упоришта која су била подигнута дуж ових комуникација. У то време, од Уне до мора, јасно су се оцртавале: источна група непријатељских снага са 373 легионарском и 10 усташком дивизијом од Г. Лапца до Бихаћа, и западна група са 392 легионарском и 11 усташком дивизијом на простору Карлобаг — Госпић — Оточац — Јосипдол — Сењ. Између тих група била је слободна територија Лике (коју је држао наш XI корпус) спојене са слободним територијама Далмације, Кордуна и Баније. Међутим, у првој половини марта 1945 године непријатељ је продором својих јаких снага на слободну територију Лике повезао ове две групе и успоставио фронт од Уне до мора (види детаље у „Војном делу“ бр. 3/1949 — Тршћанска операција). Пошто је за прву фазу Тршћанске операције било предвиђено да се избије до линије Бихаћ, Врховине, Раб, а у њеној првој етапи да се очисти долина Уне од непријатеља, то је за Обавештајно одељење IV армије Бихаћ био моментално од највећег интереса. Стога је одлучено да се у рејон Бихаћа упути један способан официр, који је за ту сврху извучен из једне бригаде 26 дивизије, са задатком да организује контролу кому-

никација Бихаћ — Лапац, Бихаћ — Бос. Петровац и Бихаћ — Бос. Крупа — Бос. Нови, као и да прикупља све податке о одбрани Бихаћа и његових околних упоришта.

Скица 1

На десној обали реке Уне није било делова IV армије. Рејон југоисточно од Бихаћа сматрао се „полуслобођеном територијом“, на којој су деловали НОО и Команда града Бихаћа, и која није била поседнута неким сталним војним снагама према Бихаћу. У ближој околини Бихаћа Немци и усташе држали су Рипач — 10 км југоисточно од Бихаћа (из кога су вршили повремене испаде у правцу Бос. Петровца) — и штитили комуникацију Бихаћ — Радић — Бос. Крупа. Преостали део територије источно од Бихаћа и Бос. Крупе контролисао је Подгрмечки партизански одред, који је тада био врло јак. Он је повремено упућивао мање делове (омладинске или ударне чете) преко пута Рипач, Бос. Петровац до Уне у циљу извиђања, а и по другим задацима. Народ на овој територији био је политички врло чврст и прекаљен у борбама с усташама и окупатором.

У рејону Липе (око 20 км југоисточно од Бихаћа) налазили су се Команда града Бихаћа, срески НОО, срески комитет Партије и рејонски обавештајни центар за Бихаћ, који су, користећи познате и опробане начине и везе, стално одржавали везу с Бихаћем. То је било утолико лакше, што су околна села од Липе до Бихаћа

била готово без мушке главе, остала на самим женама, старцима и деци, тако да су их Немци слабо контролисали, а становништво је могло да улази у град све до неколико дана пред напад наших јединица.

Због тога је обавештајни официр, који је упућен из IV армије, успоставио свој центар у Липи, где је имао само да прикупи и среди све оне податке о стању Немаца и усташа у Бихаћу које су већ имали ови органи (Кда града, НОО, срески комитет и РОЦ) и да искористи њихове везе за добијање потребних података за IV армију.

Уз помоћ Команде града Бихаћа на десној обали реке у висини Небљуса била је организована стална осматрачница која је непрекидно и врло успешно контролисала саобраћај на комуникацији Бихаћ — Лапац. Контрола комуникације Бихаћ — Бос. Петровац била је већ раније организована, јер су и сами становници Липе и околних села били заинтересовани да благовремено сазнају евентуални покрет усташа из Рипача.

Обавештајни официр из IV армије успоставио је тесну везу и са штабом Подгрмечког партизанског одреда, од кога је добијао податке о саобраћају на прузи и путевима који из Бихаћа воде према североистоку. Групе овог одреда, које су повремено долазиле у рејон југоисточно од Бихаћа, дејствовале су и по улутствима овог официра и у неколико махова вршиле препаде и хватање непријатељских војника не само на периферији Бихаћа, већ и на левој обали Уне.

Овај обавештајни официр организовао је и прихватање и саслушавање Италијана који су бежали из заробљеничких радних јединица које су Немци употребљавали у околини Бихаћа.

На основу података који су добијени од ухваћених војника и побеглих заробљеника Италијана, као и преко веза цивилних и војних организација са бихаћке територије, могла се створити јасна слика о утврђењима (мине, жичане препреке, ровови, бункери, као и о распореду оруђа и јединица. Преко ухваћеног немачког војника из 104 дивизије добијене су и прве индиције о доласку ове дивизије (која се тада преко Сарајева повлачила из Грчке) у рејон Бихаћа.

За пребађање овог официра и радиостанице у предвиђени рејон није било неких већих тешкоћа. Пут је, углавном, водио преко полуослобођене територије, тако да је цела група: обавештајни официр, радиста са товарним коњем (за радиостаницу и акумулаторе) и једна десетина за обезбеђење (коју је, према наређењу армије, доделио батаљон преко чијег је отсека ова група пролазила), без икаквих потешкоћа стигла у рејон Липе.

Успостављени центар био је око 30 км далеко од најјстуренијих јединица IV армије и 75 км од штаба армије док је он био у Книну, а 50 км када се оперативни део штаба преместио у Грачац. Веза са штабом армије одржавана је преко радиостанице и писмено, куририма. Радиом су давани важнији, краћи подаци и одговори на постављена конкретна питања, док су писмено (куриром) слати детаљнији извештаји, скице, војне књижице ухваћених војника и сл. Док је радиовеза стално добро функционисала, дотле је курирска веза била доста спора (неки извештаји и обавештајни материјал стигли су у штаб армије тек пошто је овај обавештајни официр био повучен ради упућивања на нови задатак).

Обавештајни официр слао је податке не само армији која га је послала, већ их је давао и јединицама 20 дивизије, нарочито онда када је непосредно пред напад на сам град једна бригада ове дивизије прешла Уну и нападала Рипач.

2. — Упућивање армиске извијачке групе у рејон Оточа

Лош пре него што је Бихаћ био коначно ослобођен, пажња Об. одељења армије усретсређена је на Госпић. Да би се имао благовремен и непрекидан увид у све покрете непријатеља комуникацијом Оточац — Госпић, а нарочито о евентуалном доласку у рејон Госпића нових снага са севера (са огулинског правца), одлучено је да се у рејон Оточац упути извијачка група са радиостаницом.

За рад ове извијачке групе било је карактеристично то што је имала да дејствује на терену на коме је становништво било углавном усташки или четнички расположено. Група је, дакле, морала да буде мала, јер су њено кретање до одређеног рејона, боравак и рад у њему били јако отежани.

Група се састојала од обавештајног официра, који је раније руководио обавештајним центром код Бихаћа, радисте и једног теренског радника (који је иначе радио по линији ОЗН-е). Од Коренице кроз „ничију земљу“ до преласка преко железничке пруге северније од Врховине групу је прагила једна извиђачка десетина из 1 бригаде 13 дивизије, а одатле је ишла сама због могућности прикривеније кретања и лакше исхране на терену. Али пошто ова три човека нису била у стању да преносе тешку радиостаницу и акумулаторе (укупно 95 кг тежине), придружио им се и обавештајни официр 1 бригаде 13 дивизије. Но, и поред тога, били су принуђени да по деловима и у скоковима пребацују станицу, акумулаторе и суху храну коју су носили собом, па чак и да баце већи део те хране. Помоћу теренског радника из састава групе успостављена је веза са партиским радницима на терену и нашим симпатизерима. Осматрачница је постављена око 4 км североисточно од Оточца у рејону Шкаре (80 км од штаба армије, а око 25 км од наших јединица). Подаци који су добијени директним осматрањем допуњавани су и преко веза са теренским радницима, нарочито о врсти и количини транспорта који су ноћу пролазили комуникацијом у оба правца и покретима трупа ван комуникације (пошто су се због јаке активности наше авијације у то време покрети усташких бојни и легионарских јединица вршили углавном ноћу, пешке и изван откривених комуникација). На тај начин, одмах по доласку, група је могла да обезбеди штабу армистије сигурне податке по задатку за који је упућена. Како од Оточца према југу није било неких покрета сем нормалног промета, група је подносила само негативне извештаје. Али, када је штаб армије из неких података о локацији штаба 392 немачке дивизије у Оточцу, о покретима усташких батаљона и њиховим преданцима и сл., које му је група самоницијативно доставила, видео да је ова група у стању да му доставља податке потребне за дејство авијације и сл., почео је да јој поставља задатке и у том смислу. Тако су усташке јединице неколико пута изненађене нападом наших авиона, а штаб 392 дивизије бомбардовао је све прецизније, тако да се морао преселити у Швицу; армији су достављени и подаци о побуни легионара, итд. Група је користила справу за прислушкивање телефонских разговора (коју је нашла код теренског радника), пошто се укључила у телефонску мрежу Немаца, али без неких особитих резултата.

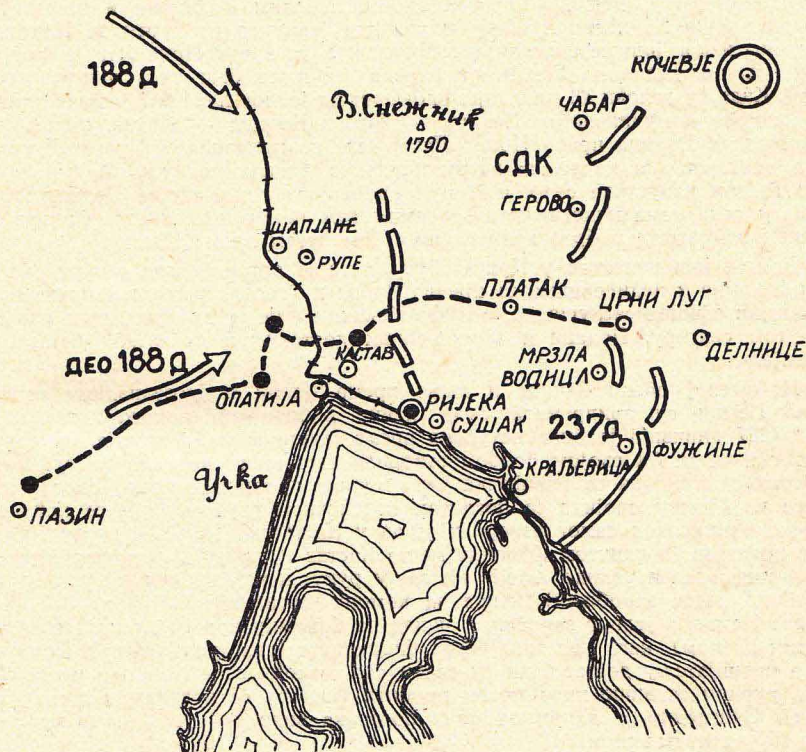
Тамо где се на терену није могло знати ко је непријатељ, а ко пријатељ, група је ноћу упадала у куће да би дошла до нешто хране, а дању се повлачила у шуму, монтирала станицу и подносила извештаје, док је један из групе осматрао цесту и служио као борбено осигурање. Због дужег задржавања на уском простору група је била откривена од стране Немаца (који су слали патроле око Шкара), а и од неких четничких „батаљона“ (јачине 7—10 људи). Тако је група била и нападнута, али је успела да извуче радиостаницу и једну ослабљену акумулаторску батерију. Међутим, пошто су се два дана после тога наше трупе приближавале Оточцу, и пошто су немачке јединице запоседале положаје у непосредној близини Оточца и угрожавале рад групе, она се морала повући из непосредне близине комуникације дубље у шуму. Тамо је ухваћена веза са јединицама IV корпуса које су нападале Оточац са североистока, те су и њима давани корисни подаци о непријатељу, путевима, итд., све до заузимања Оточца.

Бављење ове групе скоро пуних 7 дана на претежно непријатељски расположеном терену и у непосредној близини непријатељског упоришта било је умногоме олакшано постојањем густих шума. Да је група располагала бољом опремом (имала је тешку радиостаницу, оловне акумулаторе, радила је са положеном антеном за коју је требало тражити погодна места) и да је имала неку лаку суву храну, могла би дуже времена да остане прикривена, била би много покретљивија и могла би да прибави више корисних података за командовање.

Упућивање армиске извиђачке чете у Истру

Чим је XV немачки корпус био разбијен, а добрим делом и уништен, и пошто је већ ХСVII немачки корпус према IV армији истурио главнину своје 237 дивизије која је била повучена са истарског полуострва, један од основних задатака Обавештајног одељења армије био је да контролише комуникације које из Трста воде ка Риједи. Обавештајном одељењу армије биле су већ познате све важније непри-

јатељске јединице у дубини његове одбране, као и њихов распоред (захваљујући нарочито подацима које је добило преко Г. Ш. Словеније). Основна снага у непријатељској дубини, која је интересовала штаб армије, била је 188 немачка дивизија, чија се главнина налазила на ширем простору Трста. Да би се благовремено открио покрет јединица ове дивизије према нашим снагама, било је предвиђено да се у Истру упути армска извиђачка чета на челу са обавештајним официром који је извршио и два претходна задатка, стим да контролише комуникације које из Трста воде ка Ријеци.

Скица 2

Услед извесног неразумевања у штабу армије, а нарочито у команди веза, извиђачкој чети није била додељена радиостаница и то баш она, којом се Обавештајно одељење служило за организацију извиђачких дејстава о којима је раније било речи, иако је била покварена. Тек по расформирању штаба XI корпуса, Обавештајно одељењу била је стављена на расположење једна радиостаница, али је тада већ било касно. Тако се главнина чете већ била пробила у Истру, док преостали део који је чекао радиостаницу до краја операције није успео да се пробије, нити да се повеже са четом. На тај начин, армска извиђачка чета није успела да обезбеди потребне податке, нити да их достави штабу армије. То је, са становишта Обавештајног одељења армије, била једна неуспела извиђачка операција.

Међутим, пошто су искуства ове чете веома интересантна, размотрићемо њено дејство.

Пре свега, интересантан је начин на који се чета пробила у непријатељску позадину. Она је из Оточца камионом пребачена до Равне Горе, где је тада био штаб

43 дивизије. Као што је горе наведено, радиостаница није одмах пошла с четом, већ је требало да пристигне чету у Делницама, пре но што она пређе у непријатељску позадину. Пошто се обавештајни официр упознао са ситуацијом на том сектору, на основу података које је добио у штабу 43 дивизије и од обавештајног пункта Г. Ш. Словеније, донео је одлуку да се са извиђачком четом пробије у Истру правцем Црни Луг, преко Снежника на Платак — извор Речице — шума Лужина (североисточно и северно од Кастава) и даље према ситуацији (то је био правац којим су се обично пребацивали курири наших теренских организација у Истру). Очекујући радиостаницу и погодан моменат за прелаз преко линије фронта, чета се сместила у Црном Лугу, истурила патроле према Мрзлим Водицама и према Герову (где су тада били Недићеве пукови) и упутила једну групу путем за Платак ради проналажења неког још незапоседнутог пролаза. У то време Црни Луг је био поседнут само мањим деловима Геранског одреда (који се баш тада укључивао у 43 дивизију). Када су делови 43 дивизије, одбачени од једног пука 237 немачке дивизије, који је надирао комуникацијом Потхум — Мрзла Водица — Локва, почели повлачити од Мрзлих Водица преко Црног Луга, чета се прикрила у Црном Лугу, организовала осматрање и издржала ватру немачких баџача по селу. А кад су наше јединице сасвим напустиле село, а Немци прошли за њима према Делницама рачунајући да у селу нема никога, чета се самим тим померањем линије фронта нашла за леђима непријатеља и брзо кренула шумским путем према Платку.

Док се још налазила у Црном Лугу, чета је организовала сакупљање података о четницима и недићевцима са правца Чабра и Герова, хватала немачке војнике, а обавештајни официр саслушавао је и заробљенике које су хватале друге наше јединице на том сектору. Подаци и заробљеници достављани су штабу армије преко 43 дивизије.

На десној обали Речине и даље према Клани и југозападним огранцима Снежника Немци су припремали свој главни одбранбени положај, тзв. „Ingrid-stellung“ (237 дивизија је била истурена према јединицама IV армије, између осталог и због тога да би својом борбом створила што више времена за организацију овог положаја), тако да се извиђачка чета морала пробити и преко овог положаја. Пошто се на Платку спојила са послатом извиђачком групом, чета се ноћу пребацила преко Речине код самог извора и ушла у Каставско Поље, у шуму Лужина, а затим се повезала са пунктом Команде места Кастав и, кријући се у ниској и реткој шуми, организовала неколико акција на своју руку: напад на колону усташа (неколико убијено, један заробљен), напад на комору Фусилиерс батаљона 237 дивизије (убила два Немца, а једног заробила), напад на батерију код Св. Матеја (без успеха и са малим пленом), напад на три Немца бициклисте (сва три убијена). Прикупљени подаци о непријатељу достављани су сваки дан помоћу веза Команде места Кастав. Међутим, курири се више нису могли пробити (два су се вратила, а два су Немци ухватили). Очигледно је да би од ових података било знатне користи само да се располагало радиостаницом.

Задржавање и деловање извиђачке чете на овом веома комуникативном терену, око 10 км северозападно од Ријеке и у непосредној позадини главног одбранбеног положаја, тј. око 28 км од истуреног положаја 237 дивизије, али свега 6—7 км од предњег краја главног одбранбеног положаја, на терену којим су непрекидно пролазиле немачке јединице и где је ускоро у свима насељима било непријатељских војника, претставља други интересантан моменат дејства извиђачке чете.

Чета се после неколико дана, ноћу и без обуће пребацила преко цесте и железничке пруге Ријека — Трст, северно од села Јурдани и изашла на северне оброне Учке, где је успоставила своје седиште (центар) најпре јужно од с. Брежца, а потом повише Опатије, пошто су Немци открили њено присуство. Заједно са једним новоформираним истарским партизанским батаљоном, чије је људство већином још живело по својим кућама, чета је порушила мост на цести код Матуље, упућивала групе у Матуље и Опатију, на комуникације Трст — Ријека и у рејоне Шапјане и Рупе ради осматрања и хватања заробљеника, прихватила делове 9 дивизије приликом њиховог искрцавања код Ичића и дала водиће деловима 9 и 43 дивизије који су се у међувремену били пробили у Истру (у чети је било извиђача родом из Истре).

Касније, кад је запленила неколико мотоцикла и већи број бицикла, чета је постала знатно покретљивија, тако да су извиђачи на бициклима контролисали цео низ цеста по Истри. 2 или 3 маја пребацила је своје седиште у рејон Пазина.

Пошто није имала средстава за везу са штабом армије, па према томе ни директива за рад, чета је радила по свом нахођењу, готово као самосталан одред. Повезивала се с теренцима, нападала непријатељске делове, заробљавала, убијала, рушила објекте, итд. Само над Опатијом, пре њеног заузимања, ухватила је једног немачког морнаричког официра и два војника, затим упадом у Опатију заробила десетак Немаца. У чету су пребегли неки италијански виши официри — немачки заробљеници — а било је ухваћених четника и усташа, које је предавала месним командама или 9 дивизији.

Чета је давала прикупљене податке теренској обавештајној мрежи (коју је, углавном, организовао Г. Ш. Словеније) и јединицама 9 и 43 дивизије. Преко обавештајне мреже, како изгледа, неки извештаји стигли су и у 20 дивизију. Међутим, штаб армије није добио никакве податке од своје извиђачке чете, углавном због тога што није имала потребне радиовезе, иако је чета успела да прикупи, или је била у стању да прикупи, податке од неочењиве вредности за армиско командовање. Због тога се и десило да штаб армије није благовремено добио податке о покрету главнине 188 дивизије ка Клани. Међутим, извиђачка чета је имала довољно података о тим покретима, а имала би их и више да је Обавештајно одељење помоћу радија могло да усмерава њена дејства.

Из наведених примера види се да је упућивање извиђачких органа директно од штаба армије и за његов рачун било веома умесно и корисно. При томе сматрамо да је најпогоднији начин дејства оваквих извиђачких органа, ако се рат води на нашој територији или на територији чије становништво гаји велике симпатије према нама, да се у непријатељској позадини организује обавештајни центар који би користио сва средства и начине које пружају конкретни услови терена на коме је центар организован за прикупљање што више корисних података. Ако би тај центар био у стању да врши извесно одабирање прикупљених података, да их донекле сређује и да се самоницијативно усмерава на прикупљање важнијих података, онда би његов значај био још већи.

У вези с тим поставља се и питање квалитета и организације армиске извиђачке јединице. По нашем мишљењу, довољно је да то буде чета, можда нешто јачег састава од оне из IV армије, али зато квалитет њеног људства мора бити првокласан. Командир извиђачке чете треба да буде официр који ће по квалитету одговорати најмање једном добром обавештајном официру пука, а ни командири водова не би смели много заостајати за њиме. Искуство IV армије показало је да официре који раде на функционалним дужностима у обавештајном одељењу штаба армије не треба употребљавати за задатке у непријатељској позадини.

Ако се прихвати становиште да извиђачку чету као целину, начелно, не би требало слати у непријатељску позадину, онда би, можда, најпогоднија била једна таква извиђачка јединица (свеједно какав назив носила — чета, вод или некако другачије), која би се састојала од 3 до 5 одељења, свако снабдевано радиостаницом, стим да командир одељења буде официр, а људство специјалисти-извиђачи, добрим делом подофицири. Свако овакво одељење требало би да буде способно да организује један обавештајни центар у непријатељској позадини (или да у целисти или делом буде ИГ која ће дејствовати на територији са непријатељски расположеним становништвом). По нашем мишљењу, 2—3 групе које организују одвојене центре, који су директно повезани са армијом, могу много успешније да реше задатак него цела извиђачка чета.